

Jan Gruszka

19/20/21

**Wielkopolanie
w
Powstaniach Śląskich**

Poznań
2021

Wstęp

...Nic też naturalniejszego, że bierze w życiu Śląska udział najwyższy ta dzielnica, która przechodziła z nim wspólną dolę-niedolę, zaznała jednakiego uścisku i najbardziej miała zbliżone z nim warunki bytu i wyzwolenia...

„Dziennik Poznański”, nr 24 z 22 lutego 1921 r., s. 2.

Obszar Górnego Śląska, zamieszkały przez ludność polską i niemiecką, przedstawiający znaczny potencjał przemysłowy, stał się areną zmagania pomiędzy Rzeszą Niemiecką, a odrodzoną Polską. Decyzją Rady Najwyższej konferencji pokojowej w Paryżu, kwestię przynależności państwowej Górnego Śląska rozstrzygnąć miał plebiscyt. Rozwiązanie takie nie było satysfakcjonujące dla żadnej ze stron tłące się konfliktu. Zarówno Polacy, jak i Niemcy spodziewali się rozstrzygnięcia korzystnego dla własnych interesów narodowych. Trudna sytuacja gospodarcza, społeczna i polityczna regionu, potęgowała polsko-niemiecki antagonizm. Odradzenie się niepodległej Polski stało się impulsem dla ożywienia działalności polskiego ruchu narodowego na Górnym Śląsku. Przeciwno aspiracjom narodowym lokalnej ludności polskiej, opowiadającej się za ponownym złączeniem z Polską, zdecydowanie występowały władze niemieckie. Stosując wobec Polaków terror i represje, zamierzały siłą utrzymać w swoim posiadaniu prowincję śląską. Odpowiedzią strony polskiej był wybuch trzech Powstań Śląskich. Każde miało odmienny charakter oraz cele. I Powstanie Śląskie (16/17 - 24 sierpnia 1919 roku) wybuchło samorzutnie, jako reakcja na nasilający się niemiecki terror. Katalizatorem stała się masakra górników w kopalni w Mysłowicach. Powstańcy stawiali sobie za cel przyłączenie Górnego Śląska do Polski. Ze względu na słabe przygotowanie oraz przynajmniej przewagę militarną przeciwnika, zakończyło się klęską. W obawie przed represjami wielu powstańców udało się na emigrację, szukając schronienia w Polsce. II Powstanie Śląskie (19/20 - 25 sierpnia 1920 roku) było zaplanowaną i zorganizowaną demonstracją siły, ukierunkowaną na ukrócenie antypolskiej działalności bojówek niemieckich oraz usunięcie niemieckiej policji bezpieczeństwa z terenu plebiscytowego. Sprawnie przeprowadzona akcja wojskowa zakończyła się sukcesem, przynosząc poprawę położeniu ludności polskiej w przeddzień plebiscytu. III Powstanie Śląskie (2/3 maja - 5 lipca 1921 roku) było reakcją na niekorzystny wynik plebiscytu oraz plany pozostawienia prawie całego Górnego Śląska przy Niemczech. W wyniku sprawnie przeprowadzonej akcji wojskowej powstańcy zdołali opanować większość terenu plebiscytowego. Dwumiesięczne walki wpłynęły na zmianę stanowiska Ententy. Rada Ambasadorów zdecydowała o bardziej korzystnym podziale Górnego Śląska. Polsce przyznano większy niż pierwotnie teren, wprawdzie była to mniejsza część Górnego Śląska, ale lepiej uprzemysłowiona, z większością kopalń, hut i stalowni. 16 lipca 1922 roku w Katowicach podpisany został „Akt pamiątkowy objęcia Górnego Śląska przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej”.

Wielkopolanie nie pozostali obojętni na wydarzenia rozgrywające się w ich najbliższym sąsiedztwie, na Górnym Śląsku. Po wybuchu każdego z trzech Powstań Śląskich okazali wsparcie rodakom, organizując wiece, manifestacje, zbiórki pieniędzy i pomoc materialną. Z Wielkopolski wysłano kolejną znaczne zapasy żywności, umundurowania, broni, amunicji i lekarstw. Nie zabrakło również ochotników gotowych walczyć z Niemcami, szacuje się, że w trzech Powstaniach Śląskich walczyło łącznie około 6 tys. Wielkopolan (1).

Z okazji przypadającej 2 maja 2021 roku 100. Rocznicy wybuchu III Powstania Śląskiego (1921) przygotowaliśmy niniejszą publikację, ukazującą w zarysie rolę jaką odegrała Wielkopolska i Wielkopolanie w walce o przyłączenie Górnego Śląska do odradzającej się niepodległej Polski.

1. M. Rezler, „Powstanie Wielkopolskie. Spojrzenie po 90 latach”, Poznań 2008, s. 277; A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwoleńczego na Śląsku w latach 1918-1921”, „Przegląd Zachodni”, 1971, nr 3/4, s. 74, przyp. 70.

Grafika z czasopisma "Kocynder", nr 26 z 20 marca 1921 roku, s. 16.

Biblioteka Narodowa w Warszawie.

"Dlaczego G. Śląsk musi być polskim?"

...Dlaczego G. Śląsk musi być polskim? Tętno życia gospodarczego Górnego Śląska reguluje górnictwo i hutnictwo. O ile dla tego przemysłu przynależność do Polski przyniosłaby większe korzyści, o tyle można to o całym życiu gospodarczym Górnego Śląska powiedzieć...

„Powstaniec. Pismo uchodźców górnośląskich”, nr 1 z 7 października 1919 roku, s. 1.

Górny Śląsk wraz z bogactwem złóż kopalnianych (m.in. znaczne pokłady węgla kamiennego, rudy żelaza, miedzi, cynku i ołowiu) oraz ciężkim przemysłem (m.in. kopalnie węgla kamiennego, huty żelaza, odlewnie, stalownie, zakłady chemiczne), posiadał dla młodego państwa polskiego ogromne znaczenie strategiczne, zarówno pod względem gospodarczym, jak i militarnym (2). Silnie uprzemysłowiony region górnośląski mógł w wymierny sposób wpłynąć na zwiększenie potencjału przemysłowego odrodzonej Polski (3). Przyłączenie Górnego Śląska stało się więc jedną z kwestii priorytetowych polityki zagranicznej polskiego rządu (4). Prowadząc na arenie międzynarodowej akcję dyplomatyczną, zasadność podnoszonych względem regionu górnośląskiego roszczeń terytorialnych, strona polska argumentowała względami natury etnograficznej, ekonomicznej, historycznej, politycznej oraz moralnej. Posługując się argumentem etnograficznym, podkreślano, że pomimo ponad 600-letniego obcego panowania, Górny Śląsk jest etnicznie polski, zamieszkały w większości przez ludność polską (według niemieckiego spisu ludności z 1910 roku górnośląski obszar plebiscytowy zamieszkiwało 1 252 444 Polaków i 690 912 Niemców), posługującą się polskim językiem i kulturowo związaną z polską kulturą (5). Z kolei sięgając po argument ekonomiczny, wskazywano, że przemysł górnośląski nie tylko jest niezbędny dla rozwoju gospodarczego młodego państwa polskiego, Polska stanowi naturalny rynek zbytu i niejako istnieje obustronna zależność gospodarcza (6). Kwestię tą na łamach „Kuriera Poznańskiego” szczegółowo przedstawił w 1921 roku dr Stefan Zaleski z Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego (7).

Kopalnia „Mysłowice”. Widok na szymbark górniczy. Rok 1933.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

2. Zob. S. Cianciara, „Co da Polsce Górny Śląsk”, Łódź 1920; „Przemysł górniczo-hutniczy Polskiego Górnego Śląska”, Katowice 1922.

3. M. W. Wanatowicz, „Górny Śląsk – jego miejsce w Drugiej Rzeczypospolitej”, „Niepodległość i Pamięć”, 1997, R. 4, nr 2, s. 8 – „...dzięki posiadaniu Górnego Śląska Polska z kraju rolniczego przekształciła się w kraj rolniczo-przemysłowy...”.

4. Zob. S. Szpotarński, „Sprawa Górnego Śląska na konferencji pokojowej w Paryżu”, Warszawa 1922; „Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918-1919. Cz. 2 Granica polsko-niemiecka”, Paryż 1925, s. 139-149.

5. J. Przybyła, „Walka o Górny Śląsk. Od powstania do plebiscytu, szkie i obrázky”, Mikołów 1920, s. 10; Z. Dybczyński, „Śląsk Górny”, s. 18 i n.; K. Ligoń, „Górny Śląsk. Historia, zaludnienie, język, obyczaje, stroje, stosunki kościelne i bogactwa na G. Śl.”, Bytom-Warszawa 1920, s. 7 i n.; tenże, „Górny Śląsk z Polską. Odpowiedź na oszczerzcę i kłamliwą agitację pruską”, Katowice 1919, s. 24 i n.; broszura: „Jest Górny Śląsk polski? Ludność polska Górnego Śląska według liczenia ludności z roku 1910 i wyborów do parlamentu z roku 1912. Odpowiedź na statystyczne zestawienie, wydane przez „Reichsverband Ostschut”, Z strony polskiej”, 1919.

6. Zob. T. Dybczyński, „Śląsk Górny”, Warszawa 1921, s. 12, 39 i 40; S. Cianciara, „Co da Polsce Górny Śląsk”, s. 11 i n.; Z. Denter, „Śląsk Górny (teren plebiscytowy). Rys historyczno-ekonomiczny”, Warszawa 1922, s. 33; K. Ligoń, „Górny Śląsk. Historia, zaludnienie...”, s. 18; W. Wojczyński, „Walka o Górny Śląsk w przededniu rozstrzygnięcia”, Warszawa 1921, s. 8-9; I. Kosiński, „Znaczenie Górnego Śląska dla rolnictwa polskiego”, Warszawa 1922.

7. Zob. „Kurier Poznański”, nr 24 z 30 stycznia 1921 roku, s. 3; nr 26 z 2 lutego 1921 roku, s. 3 oraz nr 27 z 4 lutego 1921 roku, s. 5.

Kopalnia „Mysłowice”. Widok na szymbark górniczy i hałdę węglową. Rok 1939.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

"Dlaczego G. Śląsk musi być polskim?"

...Polska wie, że bez G. Śląska nigdy nie zdobędzie prawdziwej siły i samodzielności państwowej, która dzisiaj w Europie bezwzględnie uzależniona jest od samodzielności gospodarczej, G. Śląsk zaś przekonał się dostatecznie, że połączenie z Polską zapewni nie tylko olbrzymiej większości polskiej mieszkańców zachowanie wiary i narodowości, ale także pod względem gospodarczym najlepsze daje gwarancje, zarówno co się tyczy wyżywienia jak zbytu produktów...

„Kurier Poznański”, nr 24 z 30 stycznia 1921 roku, s. 1.

Załadunek węgla pod ziemią. Okres międzywojenny.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Odwoływano się również do historii, przedstawiając Górny Śląsk (określany mianem pradawnej dzielnicy piastowskiej), jako jedną z części składowych Korony Królestwa Polskiego, która została oderwana w wyniku procesów dziejowych (8). Konieczność przyłączenia Górnego Śląska do Polski argumentowano także względami politycznymi (polityczno-militarnymi). W przypadku przewidywanej w przyszłości wojny, słabe gospodarczo i zależne od dostaw z zewnątrz państwo polskie nie będzie w stanie się obronić przed wrogią agresją. Ponadto podkreślano, że pozostawienie Górnego Śląska przy Niemczech stwarza to niebezpieczeństwo, że przemysł górnośląski posłuży Niemcom do celów prowadzenia wojny „odwetowej” w Europie. Zatem w interesie państw Ententy (zwłaszcza Francji i Wielkiej Brytanii) jest silna militarnie i niezależna gospodarczo Polska, która będzie cennym sprzymierzeńcem i przeciwwagą dla ewentualnego zagrożenia ze strony Niemiec (9). Odwołując się do aspektu moralnego, przyłączenie Górnego Śląska do Polski przedstawiano również jako wyraz „sprawiedliwości dziejowej” (10). Wspomniane powyżej argumenty przytaczane były przez polskich dyplomatów, polityków, działaczy narodowych, publicystów i ekonomistów, którzy włączyli się w walkę o złaczenie Górnego Śląska z Macierzą.

8. Zob. Z. Denter, „Śląsk Górny (teren plebiscytowy)...”, s. 5-16; T. Dybczyński, „Śląsk Górny”, s. 43 i n.; S. Cianciara, „Górny Śląsk a Polska”, s. 3-8.

9. Zob. Z. Denter, „Śląsk Górny...”, s. 37 – „Więc i Polska winna wytworzyć u siebie broń, amunicję, torpedowce i pancerniki, bo odwet ze strony domniemanego sojuszu rosyjsko-niemieckiego nie jest wykluczony i na wschodzie, i na zachodzie Europy. Sojusz ten, jeżeli stanie się faktem, będzie skierowany przeciwko Polsce, Francji i Anglii”. Podobny argument przytacza na łamach prasy poznańskiej dr Stefan Zaleski, „Kurier Poznański”, nr 27 z 4 lutego 1921 r., s. 5 – „Nie należy wreszcie zapominać o znaczeniu militarnym Górnego Śląska, który w rękach niemieckich stanie się narzędziem 'rewanżu' wzniesionym nową pożogę wojenną. A Polska ekonomicznie słaba, bez Śląska byłaby słabą także militarnie, nie mając własnej poważniejszej produkcji broni i amunicji – niedołąka stawiać czoła nawałce niemieckiej...”.

10. Zob. K. Ligoń, „Górny Śląsk z Polską...”, s. 14 i n.

Huta żelaza w Nowym Bytomiu. Widoczne piece do wypalania rudy żelaza. Rok 1927.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Huta żelaza „Julia” (niem. „Julienhütte”) w Bobrku. Okres międzywojenny.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

I Powstanie Śląskie

...Doprowadzony do rozpaczki gwałtami pruskiemi chłop i górnik polski z gołymi rękami poszedł bić ciemiężców swoich (...) lud górnośląski bierze dziś odwet żywiołowy. Przebrała się miara cierpliwości...

„Kurier Poznański”, nr 190 z 20 sierpnia 1919 roku, s. 1.

Pierwsze Powstanie Śląskie (16/17 - 24 sierpnia 1919 roku) wybuchło samorzutnie, miało spontaniczny charakter i było reakcją na przybierający na sile niemiecki terror (11). Napięcie w stosunkach polsko-niemieckich narastało z wolna od dłuższego czasu. Trudna sytuacja gospodarcza i polityczna Górnego Śląska przyczyniała się do radykalizacji nastrojów społecznych - przez region przetaczała się fala strajków robotniczych, zakłady przemysłowe wstrzymywały produkcję, dochodziło do masowych zwolnień robotników, powstawały organizacje paramilitarne i nacjonalistyczne bojówki. Katalizatorem, który przyspieszył jedynie nieuchronny bieg wydarzeń, stała się decyzja przedstawicieli państw Ententy obradujących na Paryskiej Konferencji Pokojowej o przeprowadzeniu plebiscytu na Górnym Śląsku. Rozwiązanie plebiscytowe kwestii górnośląskiej nie było satysfakcjonujące dla żadnej ze stron tłącego się konfliktu. Zarówno Polacy, jak i Niemcy spodziewali się rozstrzygnięcia korzystnego dla własnych interesów narodowych. Polityczna przyszłość Górnego Śląska wydawała się tym samym niepewna. Wśród lokalnej społeczności polskiej, która liczyła na przyłączenie do Polski, decyzja Ententy wywołała niezadowolone. Władze niemieckie zareagowały nasileniem represji - aresztowano polskich działaczy narodowych, brutalnie pacyfikowano pokojowe wiece i manifestacje polskich robotników i górników. Antagonizm polsko-niemiecki osiągnął w końcu punkt krytyczny. Konfliktu zbrojnego nie dało się już uniknąć. Bezpośrednimi przyczynami wybuchu powstania stały się sierpniowy strajk generalny oraz masakra robotników w kopalni w Mysłowicach. Przykład sąsiedniej Wielkopolski, która własnymi siłami oswobodziła się spod niemieckiego panowania, również silnie oddziaływał na polską społeczność Górnego Śląska (12). Powstanie objęło swym zasięgiem powiaty katowicki, lubliniecki, pszczyński, rybnicki, częściowo raciborski oraz tarnogórski. Na czele sił powstańczych stanął Alfons Zgrzebniok (członek górnośląskiej Polskiej Organizacji Wojskowej). Powstańcy dążyli do wywalczenia sobie niepodległości i przyłączenia Górnego Śląska do państwa polskiego. Ze względu na słabe przygotowanie oraz przygniatającą przewagę militarną przeciwnika, upadło po kilku dniach. Powstanie zakończyło się wprawdzie klęską militarną, przygotowało jednak grunt pod kolejne zrywy niepodległościowe oraz nagłośniło kwestię górnośląską na arenie międzynarodowej. W obawie przed represjami, które wkrótce po powstaniu spadły na ludność polską, wielu powstańców wraz z rodzinami zdecydowało się na emigrację, szukając schronienia w Polsce, w tym także na terenie Wielkopolski.

11. Zob. „Encyklopedia Powstań Śląskich”, red. F. Hawranek, Opole 1982, s. 384-388.

12. Zob. A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu...”, s. 60.

Grupa Powstańców Śląskich uzbrojona w niemieckie karabiny Mauser 98 oraz pistolety Mauser C96. Okres I Powstania Śląskiego, rok 1919.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Grupa powstańców z 1. Kompanii 1. Batalionu Straży Granicznej. Okres I Powstania Śląskiego, rok 1919.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

II Powstanie Śląskie

...W Zabrze tłum niemiecki napadł na ulicy na reagenta dr. Kobylińskiego i pobił go dotkliwie. W Rybniku przyszło do krwawych starć między Niemcami a Polakami. Podczas strzelaniny kilka osób zostało zabitych i kilkanaście ranionych...

„Dziennik Poznański”, nr 190 z 20 sierpnia 1920, s. 2.

W przeciwieństwie do poprzedniego, Drugie Powstanie Śląskie (19/20 - 25 sierpnia 1920 roku) było zaplanowaną i zorganizowaną demonstracją siły i odpowiedzią na niemieckie akty terroru wobec ludności polskiej (13). Wraz z początkiem stycznia 1920 roku, w życie weszły postanowienia Traktatu Wersalskiego. W celu przeprowadzenia przewidzianego traktatem (artykuł 88 wraz z aneksem) plebiscytu (14), na Górny Śląsk skierowane zostały wojska państw Ententy (początkowo jedynie oddziały francuskie i włoskie, a następnie także brytyjskie), które obsadziły kluczowe punkty, zaś władzę nad obszarem plebiscytowym objęła Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku. Powołane do życia polski i niemiecki komisariaty plebiscytowe przystąpiły do wzmożonej akcji propagandowej i informacyjnej (15). Stosunki między polską i niemiecką społecznością szybko uległy polaryzacji. Antagonizm polsko niemiecki ponownie narastał. Przybycie wojsk państw Ententy nie uspokoiło sytuacji na Górnym Śląsku. Niemieckie bojówki i niemiecka policja bezpieczeństwa terroryzowały polską ludność - m.in. atakowano polskich działaczy narodowych i niszczone lokale polskiego komisariatu plebiscytowego, prowadzono bezprawne aresztowania i rewizje. Polską odpowiedzią były początkowo masowe wiece i demonstracje, podczas których domagano się rozwiązania niemieckiej policji bezpieczeństwa. Bezpośrednią przyczyną wybuchu powstania stała się próba zbrojnego opanowania obszaru plebiscytowego przez niemieckie bojówki oraz zamordowanie dr Andrzeja Mielęckiego (16). Na czele sił powstańczych stanął ponownie Alfons Zgrzebniok, który również wydał rozkaz do rozpoczęcia powstania. Swym zasięgiem objęło powiaty katowicki, bytomski oraz dużą część tarnogórskiego, rybnickiego, zabrzańskiego i lublinieckiego. Powstańcy zamierzali doprowadzić do ukroczenia antypolskiej działalności niemieckiej bojówek oraz usunięcia niemieckiej policji bezpieczeństwa z obszaru plebiscytowego. Sprawnie przeprowadzona akcja wojskowa zakończyła się powodzeniem. Powstańcy opanowali szereg miast i miasteczek oraz zablokowali większe ośrodki miejskie, gdzie stacjonowały silne oddziały niemieckiej policji bezpieczeństwa oraz wojska Ententy. Powstanie miało ograniczony zasięg terytorialny i zadania. Po kilku dniach walki ustały, powstańcy osiągnęli wyznaczone sobie cele. Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa dla Górnego Śląska zapewniła o rozwiązaniu znienawidzonej niemieckiej policji bezpieczeństwa i powołaniu w jej miejsce mieszanej polsko-niemieckiej policji plebiscytowej, ponadto ukaraniu osób odpowiedzialnych za antypolskie wystąpienia oraz wydaleniu osób przybyłych po 1 sierpnia 1919 roku na obszar plebiscytowy. Zakończone sukcesem powstanie przyniosło zmianę dotychczasowego położenia polskiej ludności w przededniu plebiscytu.

Wnętrze biura Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w Katowicach zdemolowanego przez niemieckich bojówkarzy. Okres plebiscytu górnośląskiego. Katowice, rok 1920.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Grupa Powstańców Śląskich uzbrojona w niemieckie karabiny Mauser 98 oraz pistolety Mauser C96. Okres I lub II Powstania Śląskiego, 1919 / 1920 rok.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

13. Zob. „Encyklopedia Powstań Śląskich”, s. 101-105.

14. Zob. „Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej...”, s. 158-167.

15. Zob. „Encyklopedia Powstań Śląskich”, s. 397 i n.

16. O śmierci dr Andrzeja Mielęckiego informowała również prasa poznańska - zob. „Kurier Poznański”, nr 190 z 20 sierpnia 1920 roku, s. 1.

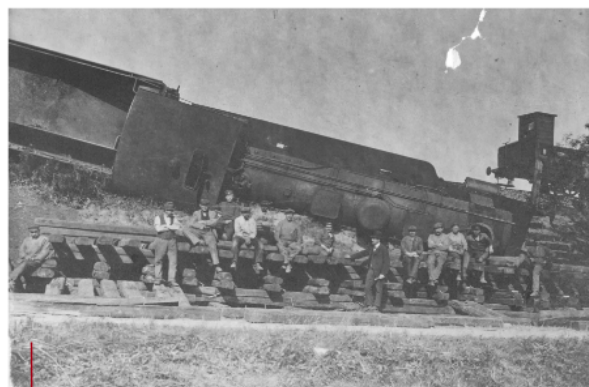
III Powstanie Śląskie

...Na Śląsku gore! Oszustwa dyplomatów chcą pogwałcić wynik plebiscytu! Dusze polskie mają być sprzedane za węgiel! Nie mogąc znieść tego gwałtu, lud polski na Śląsku porwał się do czynu. Stanął ławą do boju i w boju tym nie ustąpi...

Fragment odezwy Komitetu Obrony Śląska przy Radzie Narodowej w Poznaniu.
Biblioteka Narodowa w Warszawie.

Trzecie Powstanie Śląskie (2/3 maja - 5 lipca 1921 roku) było reakcją na niekorzystny wynik plebiscytu i projekt Międzysojusznicznej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku, by znaczną większość obszaru plebiscytowego przyznać Niemcom (17). 20 marca 1921 roku na Górnym Śląsku odbył się zapowiadany plebiscyt (18). Początkowo pomyślnie dla strony polskiej doniesienia o wynikach głosowania (19), w końcowym rozrachunku okazały się niekorzystne (40,3 % za Polską, 59,5 % za Niemcami). Mimo poniesionej porażki, społeczeństwo polskie poczęło wywierać nacisk na rząd, by poprzez akcję dyplomatyczną uzyskać zgodę Ententy na przyłączenie obszaru plebiscytowego, na którym ludność w większości opowiedziała się za Polską. Niekorzystny wynik plebiscytu przyczynił się do wzrostu napięć społecznych i radykalizacji polskiej ludności Górnego Śląska. Wiadomość o projekcie Międzysojusznicznej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku, aby w większości przyznać obszar plebiscytowy Niemcom, stała się katalizatorem dla wybuchu powstania. Początkowo zostało poprzedzone falą strajków i demonstracji, które przekształciły się w strajk generalny. Wobec zaistniałego niebezpieczeństwa powrotu niemieckiego terroru i represji w stosunku do polskiej ludności, podjęto decyzję o wybuchu powstania. Wojciech Korfanty ogłosił się dyktatorem (20), na czele sił powstańczych stanął zaś płk Maciej Mielżyński (pseudonim "Nowina-Doliwa"), a następnie płk Kazimierz Zenkteller (pseudonim "Warwas"). W przeciwieństwie do Drugiego Powstania Śląskiego, powstańcy postawili sobie za cel przyłączenie Górnego Śląska do państwa polskiego. W wyniku sprawnie przeprowadzonej akcji wojskowej zdołali opanować większą część obszaru plebiscytowego. Dwumiesięczne walki skłoniły państwa Ententy do zmiany stanowiska w kwestii górnośląskiej. Rada Ambasadorów zdecydowała o bardziej korzystnym dla strony polskiej podziale Górnego Śląska. Polsce przyznano większy niż pierwotnie teren, wprawdzie nadal była to mniejsza część Górnego Śląska (29% obszaru plebiscytowego), lecz bardziej uprzemysłowiona, z większością górnośląskich kopalń, hut i stalowni. 20 czerwca 1922 roku na Górny Śląsk wkroczyły oddziały Wojska Polskiego, by objąć w posiadanie przyznany Polsce obszar. Dnia 16 lipca 1922 roku nastąpiło uroczyste złączenie Górnego Śląska z Macierzą, w Katowicach podpisany został wówczas „Akt pamiątkowy objęcia Górnego Śląska przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej” (21). Tym samym końca dobiegł proces formowania się zachodniej granicy odrodzonego państwa polskiego.

Grupa Powstańców Śląskich przy wykolejonym parowozie serii Tp 1 w rejonie Kędzierzyna. W ramach działań dywersyjnych (akcja "Mosty"), powstańcy zniszczyli szereg mostów i wiaduktów kolejowych, odcinając obszar działań powstańczych od reszty Śląska. Okres III Powstania Śląskiego. Okolice Kędzierzyna, rok 1921.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Bateria powstańczej artylerii na pozycji ogniowej pod Stawęciami. Okres III Powstania Śląskiego, Rok 1921.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

17. Zob. „Encyklopedia Powstań Śląskich”, s. 569-575.

18. Tamże, s. 397-400.

19. Zob. „Kurier Poznański”, nr 66 z 22 marca 1921 roku, s. 1 - gazeta donosiła o 68% głosów oddanych za Polską.

20. „Kurier Poznański”, nr 102 z 5 maja 1921 roku, s. 1, donosił: „...z odezwy, którą podajemy poniżej wynika, że Korfanty bierze na siebie odpowiedzialność za ruch powstańczy, chwytając władzę dyktatorską w swoje ręce...”.

21. Dokument przechowywany obecnie w zbiorach Archiwum Państwowego w Katowicach.

Wielkopolska dla Śląska

...Nic też naturalniejszego, że bierze w życiu Śląska udział najwyższy ta dzielnica, która przechodziła z nim wspólną dolę-niedolę, zaznała jednakiego uścisku i najbardziej miała zbliżone z nim warunki bytu i wyzwolenia...

„Dziennik Poznański”, nr 24 z 22 lutego 1921 r., s. 2.

Rozgrywające się na Górnym Śląsku wydarzenia spotkały się z żywą reakcją ze strony wielkopolskiego społeczeństwa. Wspólne doświadczenia z czasu zaborów zbliżyły do siebie polską ludność Wielkopolski i Górnego Śląska, pomimo istniejących różnic wynikających z odmiennego rozwoju gospodarczego i społecznego, powiązane były ze sobą silnymi więzami o charakterze gospodarczym, politycznym i ideowym (22). Najlepszym tego dowodem był m.in. udział delegatów górnośląskich w obradach Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu (3-5 grudnia 1918 roku) (23). Już przed I wojną światową Wielkopolska odgrywała znaczącą rolę w rozwoju polskiego ruchu narodowego na Górnym Śląsku (24). W przededniu wybuchu Powstania Wielkopolskiego (1918-1919) rozważano również możliwość objęcia akcją zbrojną sąsiedniej prowincji górnośląskiej. Mimo, że ostatecznie objęło ono swoim zasięgiem jedynie Wielkopolskę, to jednak silnie oddziaływało na kształtowanie nastrojów politycznych polskiej społeczności Górnego Śląska, ukazując celowość walki z Niemcami.

22. Zob. A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwolenczego...”, s. 55-57.

23. Zob. „Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, w grudniu 1918”, Poznań 1918, s. 93, 115-119; „Encyklopedia Powstań Śląskich”, s. 90-91.

24. Zob. A. Czubiński, „Rola Wielkopolski i Poznania w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwolenczego w zaborze pruskim oraz w kształtowaniu zachodnich i północnych granic odrodzonego państwa polskiego (1918-1921)”, „Przegląd Zachodni”, 1974, nr 5/6, s. 40 i n.; tenże, „Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwolenczego...”, s. 54 i n.; A. Targ, „Związki Śląska z Wielkopolską na przełomie XIX i XX wieku”, Opole 1967.

Ludwik Mycielski, prezes Rady Narodowej w Poznaniu oraz prezes Komitetu Pomocy dla Kresów Wschodnich i Górnego Śląska w Poznaniu. Przed 1926 rokiem.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Pochód delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu. W obradach sejmowych uczestniczyło 431 delegatów górnośląskich. W składzie wyłonionej wówczas Naczelnej Rady Ludowej znalazło się 28 przedstawicieli z Górnego Śląska. Poznań, 3 grudnia 1918 roku.

Wielkopolskie Muzeum Niepodległości

Wraz z wybuchem każdego z trzech kolejnych Powstań Śląskich, Wielkopolanie okazali solidarność z walczącymi o wolność rodakami. W Poznaniu, Gnieźnie, Trzemesznie, Nowym Tomysłu, Jarocinie, Opalenicy, Szamotułach i wielu innych wielkopolskich miastach i miasteczkach odbywały się wiece i manifestacje na rzecz pomocy dla Górnego Śląska (25). Organizowano zbiórki pieniędzy, żywności i odzieży dla walczących oraz potrzebujących. Transporty kolejowe z Wielkopolski dostarczały powstańcom umundurowanie, broń, amunicję i lekarstwa. Po zakończonym klęską I Powstania Śląskim zapewniono schronienie i pomoc wielu górnośląskim uchodźcom. Prowadzona na szeroką skalę i w zorganizowanej formie akcja humanitarna była możliwa dzięki przekształceniu 5 sierpnia 1919 roku Komitetu Pomocy dla Lwowa i Wilna w Komitet Pomocy dla Kresów Wschodnich i Górnego Śląska (26) oraz powołanie do życia 21 sierpnia Komitetu Pomocy dla Górnego Śląska (27). W celu zintensyfikowania działań, 18 listopada obie organizacje połączono tworząc Komitet Obrony Górnego Śląska (28). Okazywana przez Wielkopolan solidarność dla Górnoślązaków była naturalna przez wzgląd na dzielenie wspólnych doświadczeń z przeszłości, a jednocześnie stanowiła żywe świadectwo silnych związków między dwiema historycznymi dzielnicami dawnej Piastowskiej Polski.

25. A. Wolff, „Społeczeństwo Wielkopolski wobec spraw Górnego Śląska w okresie międzywojennym”, „Przegląd Zachodni”, 1968, nr 2, s. 270; „Dziennik Poznański”, nr 10 z 5 lutego 1921 roku, s. 3.

26. „Encyklopedia Powstań Śląskich”, s. 226.

27. Tamże.

28. Tamże, s. 224-225; „Działalność Komitetu Obrony Śląska w Poznaniu”, „Strażnica Zachodnia”, 1922, nr 3, s. 53 i n.

Wielkopolska dla Śląska

...Wieści o prześladowaniach Ślązaków budziły w nas uczucia najgłębszego współczucia i miłości bratniej. Nie mogliśmy niestety, odcięci wałem Grenzschutzu, dać uczuciom naszym odpowiedniego wyrazu i tym sposobem dopomóc braciom śląskim do przetrwania ostatnich prób niewoli i ucisku...

„Wielkopolanin”, nr 178 z 5 sierpnia 1919 roku, s. 1.

Jednym z symboli okazywanej przez wielkopolskie społeczeństwo solidarności z Górnoszlązakami były liczne wiece i manifestacje. Organizowane w wielu miastach i miasteczkach byłej dzielnicy pruskiej, początkowo przez Komitet Pomocy dla Kresów Wschodnich i Górnego Śląska, a następnie przez Komitet Obrony Górnego Śląska, gromadziły ogromne rzesze ludzi. Pierwszy wielki wiece w Poznaniu miał miejsce 10 sierpnia 1919 roku. w „starej sali bazarowej”. Przemawiający na wiecach działacze narodowi w wygłoszonych płomiennych mowach przedstawiali zgromadzonym słuchaczom panujące na Górnym Śląsku stosunki polityczne, społeczne i gospodarcze, poświęcając przy tym wiele uwagi niedoli tamtejszej polskiej społeczności. Zazwyczaj wśród przemawiających obecny był przedstawiciel Górnego Śląska. Podczas wieców organizowano zbiórki pieniędzy na rzecz pomocy dla Górnoszlązaków, podejmowano również rozmaite rezolucje, w których między innymi domagano się od rządu polskiego podjęcia interwencji zbrojnej na Górnym Śląsku.

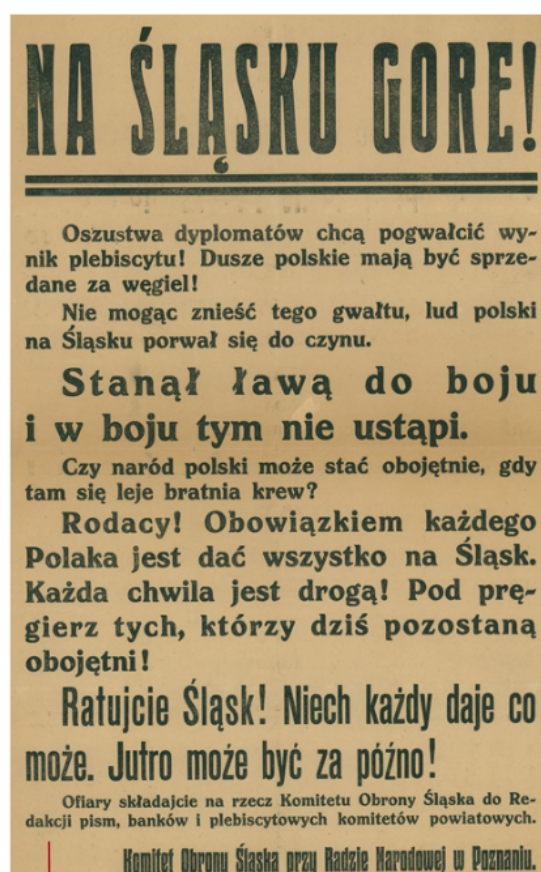
„...Wielki wiec w sprawie Górnego Śląska. W ostatniej chwili przypominamy, że w jutrzejszą niedzielę o godzinie 12. w południe odbędzie się na starej sali bazarowej wiec w sprawie Górnego Śląska. Bogata i prastara nasza dzielnica Śląska czeka jeszcze przyłączenia swego do Macierzy - Ojczyzny. Rozstrzygnąć się mają losy polityczne tej ważnej połaci kraju naszego. Szerokie zainteresowanie się i sprężysta pomoc całego społeczeństwa polskiego jest koniecznie potrzebna. Na wiecu mówcy górnoszląscy przedstawią przejęcia i położenie swojej dzielnicy. Wiec winien stać się potężną manifestacją na rzecz braci naszych śląskich. Komitet pomocy dla kresów wschodnich i Górnego Śląska...” (29).

29. „Kurier Poznański”, nr 183 z 10 sierpnia 1919 roku, s. 2.

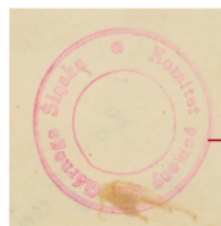
Znaczek plebiscytowy. Tego rodzaju znaczki rozprowadzane były również w Wielkopolsce. Uzyskane ze sprzedaży znaczka pieniądze przeznaczano na cele plebiscytu górnoszląskiego.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Afisz Komitetu Obrony Śląska przy Radzie Narodowej w Poznaniu z odezwą wzywającą do wpłacania pieniędzy na rzecz Górnoszlązaków. Rok 1920.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Pieczątka (prawdopodobnie poznańskiego) Komitetu Pomocy dla Górnego Śląska. Rok 1919.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Wielkopolska dla Śląska

...my zebrani na wiecu w Poznaniu dnia 10 sierpnia 1919 r. oświadczamy: Z upragnieniem oczekujemy tej chwili, w której los Śląska Górnego rozstrzygnie się na rzecz połączenia go z Polską. Kierowani miłością braterską postanawiamy nieść ofiarną pomoc tak w pieniądzech, jak i w środkach żywności braciom naszym ze Śląska Górnego....

„Dziennik Poznański”, nr 24 z 22 lutego 1921 roku, s. 2.

Na wieść o dogasaniu I Powstania Śląskiego, dnia 23 sierpnia 1919 roku w Poznaniu odbył się szereg wieców i manifestacji w obronie Górnego Śląska. Wiece zorganizowano w różnych częściach miasta, między innymi na Wildzie, Jeźyczach, Łazarzu i Śródcie.

„...Przebieg wczorajszych wieców i manifestacji był imponujący. Poznań gorąco zaświadczył jak drogą i bliską mu sprawa Górnego Śląska. Wszystkich przenikała myśl, że dręczonej prastarej dzielnicy piastowskiej walczącej z hydrą krzyżacką trzeba przyjść z pomocą, z pomocą szybką, natychmiastową, wydatną i wszechstronną. Wszystkie warstwy i wszystkie stany manifestowały wczoraj, że dzielą moralnie los Śląska, że odwieczne węzły braterstwa i jedności narodowej z bracią Śląską wraz z przelewem męczeńskiej krwi powstańczej zacieśniły się i stopiły tem silniej w nierozłączną całość. Już na długo przed czasem wypełniły się jak nam donoszą, sale zebrani we wszystkich dzielnicach miasta przedstawicielami wszelkich warstw i stanów, w skupieniu czekających otwarcia wieców...” (30).

Organizowane w całej Wielkopolsce liczne wiece i manifestacje na rzecz Górnego Śląska i zamieszkującej tam ludności polskiej, nie były jedynymi. Warto dodać, że w tym samym okresie, to jest lat 1919-1921, w Poznaniu i w całej byłej pruskiej „Provinz Posen”, odbywały się (niekiedy równolegle) liczne wiece i manifestacje na rzecz m.in. Kresów Wschodnich, Warmii i Mazur, czy Śląska Cieszyńskiego. Mimo tak licznych „konkurencyjnych” wieców, głos w sprawie Górnego Śląska wciąż był silnie słyszany na ulicach, placach i skwerach wielkopolskich miast i miasteczek (31).

30. „Kurier Poznański”, nr 194 z 24 sierpnia 1919 roku, s. 1.

31. Liczne artykuły z prasy poznańskiej z lat 1919-1921 ilustrują ofiarną wielkopolskiego społeczeństwa oraz nastroje społeczne wobec bieżących problemów politycznych odradzającego się niepodległego państwa polskiego.

TYDZIEŃ GÓRNO-ŚLĄSKI!

Za przykładem całej RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ Słupca w okresie od wtorku 8-go lutego do niedzieli 13 lutego br. włącznie **OBCHODZIĆ BĘDZIE „Tydzień Górno-Śląski,”** na który złoży się program następujący:

1. W wtorek 8-go lutego odbędzie się na wszystkich ulicach i placach miasta Słupcy, apłach i znacznym na Pięćscy Górno-Śląski.
2. W sobotę 12-go lutego o godz. 10-iej rano odbędzie się w miejscowym Kościele modły białogłose intencje walki o Śląsk Górny. Wzywają się wszystkie Urzędy, Instytucje, Związki, Cechy i Szkoły o przybycie z szanowanymi funkcjonarjuszami o godz. 10-iej.
3. W niedzielę 13-go lutego o godz. 8-iej wieczorem odbędzie się staraniem miejscowego Płoc. (Związku) Muzycznego (Towarzystwa) Wicekonsula przeprowadzonym wstępnym o 8-iej G-Śląski, rozstrzygnięciu tej prastarej dzielnicy Państwowości i Narodu Polskiego i o powołaniu przez nas obywateli momentu dziejowego.
4. W ciągu całego Tygodnia Górno-Śląskiego odbywać się będą w sklepach, aptekach, spichlerzach, outapek parafialnych. Przynosić im miarom serdecznych i szanownych braci święty obowiązek szanownego prawa polskiego.

Powiatowy Komitet Obrony Narodowej na Powiat Słupecki.
Słupca, w lutym 1921 r.

GÓRNO-ŚLĄSK! Toczy ostatni bój!

Spieszmy na pomoc braciom Śląskimi!

Afisz informacyjny z programem „Tygodnia Górnośląskiego” organizowanego w Słupcy wzorem innych miast i miasteczek w Polsce w okresie plebiscytowym. Luty 1921 roku.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Afisz plebiscytowy „Śląsk Górny musi być nasz. Ofiar na to nie skąpmy”. Rok 1921.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Prasa poznańska o Górnym Śląsku

...prasa polska ma obowiązek informowania opinii publicznej o wszystkim, co dzieje się na Górnym Śląsku i co stamtąd dochodzi...

„Dziennik Poznański”, nr 12 z 16 stycznia 1920 roku, s. 1.

Wydarzenia rozgrywające się na pobliskim Górnym Śląsku z uwagą były śledzone przez mieszkańców Wielkopolski. Gazety takie jak „Kurier Poznański”, „Dziennik Poznański”, czy „Wielkopolanin” zamieszczały szczegółowe relacje. Ukazujące się wówczas artykuły informowały czytelników m.in. o ciężkim położeniu polskiej ludności (np. opisując formy i poszczególne przypadki stosowanych represji i terroru przez władze niemieckie), czy o nierównej walce prowadzonej przez górnośląskich powstańców z Niemcami. Poza komunikatami z „pola walki”, regularnie przedrukowywano odezwy i apele wydawane m.in. przez Komitet Pomocy dla Górnego Śląska czy Komitet Obrony Górnego Śląska, informując na bieżąco o zbiórkach pieniędzy, żywności i ubrań, czy o wiecach i manifestacjach poparcia dla sprawy górnośląskiej. Wiele uwagi poświęcono zwłaszcza kwestii plebiscytu, który przesądzić miał o przynależności państwowej i podziale Górnego Śląska. Ukazujące się wówczas artykuły stanowią barometr patriotycznych nastrojów wielkopolskiego społeczeństwa.

Fragment artykułu z „Kuriera Poznańskiego”, nr 67 z 23 marca 1921 roku, s. 3.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Powstanie na Górnym Śląsku. Korfanty dyktatorem.

Nagłówek z „Kuriera Poznańskiego”, nr 102 z 5 maja 1921 roku, s. 1.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

"...Stosowany już od szeregu miesięcy przez rząd niemiecki system przemocy, gwałtu i ucisku narodowego, spowodował na Górnym Śląsku eksplozję w formie zbrojnego powstania. Na Górnym Śląsku istnieje stan oblężenia przeciw ludności polskiej od 7 miesięcy. Polacy posiadają dokumenty władz niemieckich, nakazujące stosowanie przepisów stanu oblężenia jednostronnie przeciw ludności polskiej. Polskie zebrania i wiece są wzbronione, natomiast Niemcy cieszą się zupełną swobodą, z której korzystają w pełni, której nadużywają do demonstracyjnych zebrań i pochodów za przynależnością do Niemiec. Od 7 miesięcy są na porządku dziennym aresztowania wybitniejszych Polaków. Od tego czasu setki działaczy polskich zostały wtrącone do domów karnych, a tysiące dostało się do obozów internowanych. Tysiące ludności górnośląskiej uchodziło za granicę, gdzie się formowały osobne pulki polskie. Wszyscy przywódcy Polacy musieli schronić się za granicę. Grenzschutz urządził w wielkiej liczbie rewizje dniem i nocą, przeczł płądował, kradł, bił i zabijał. Ruchu narodowego Niemcy tem stłumić nie zdołali..." (32).

32. Fragment artykułu z „Dziennika Poznańskiego”, nr 195 z 26 sierpnia 1919 roku, s. 1-2, opisującego położenie ludności górnośląskiej i przesiedławania Polaków przez władze niemieckie.

Odezwa z „Dziennika Poznańskiego”, nr 23 z 20 lutego 1921 roku, s. 1.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Akademicy poznańscy

...Koło szóstej grono studentów urządziło pod gołym niebem wiec w Parku na Sołaczu. Zabierali kolejno głos studenci: Kaniasty, Koczvara i Gajerowicz, omawiając znaczenie Śląska dla Polski...

„Kurier Poznański”, nr 102 z 5 maja 1921 roku, s. 2.

Gmach Collegium Minus Uniwersytetu Poznańskiego widziany z lotu ptaka. Poznań, rok 1929.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Powołany do życia dnia 4 kwietnia 1919 roku Uniwersytet Poznański (początkowo noszący nazwę Wszechnicy Piastowskiej), jako ośrodek polskiej myśli narodowej od początku swojego istnienia pełnił istotną rolę w życiu kulturowym ziem byłego zaboru pruskiego. Poznańska *Alma Mater* przyciągała w swoje mury także młodzież górnośląską, która przybywała do Wielkopolski szukając tutaj schronienia przed niemieckim terrorem i popowstaniowymi represjami (33). W krótkim czasie Uniwersytet Poznański stał się jednym z głównych ośrodków skupiających młodych „uchodźców” górnośląskich oraz jednym z silniejszych ośrodków działań na rzecz sprawy złączenia Górnego Śląska z Macierzą. Aktywność na tym polu wykazywali zarówno studenci (zwłaszcza młodzież górnośląska), jak i pracownicy nauki Uniwersytetu Poznańskiego (34). Działalność „poznańskich akademików” na rzecz sprawy górnośląskiej była szczególnie widoczna podczas przygotowań do przeprowadzenia plebiscytu na Górnym Śląsku. Studenci uczestniczyli m.in. w pracy agitacyjnej, prowadzili kursy i szkolenia (m.in. w Biedrusku prowadzono szkolenie agitatorów). Z kolei kadra naukowa uniwersytetu wspomagała kampanię informacyjno-propagandową przygotowując materiały propagandowe, publikacje naukowe i popularno-naukowe oraz organizując odczyty i akademie (35).

33. A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju...”, s. 60.

34. Zob. D. Sula, „Pomoc Wielkopolski dla Górnego Śląska w latach 1919-1921 w świetle prasy regionalnej”, [w:] „Górny Śląsk i Wielkopolska w XIX i pierwszej połowie XX wieku. Wybrane aspekty z dziejów polityki i edukacji”, pod red. J. Durka, Poznań 2012, s. 90 i n.

35. A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju...”, s. 67 i 68.

Młodzieży Polska!

Ucz się Ojczyźnie poświęcić trud i mienie.
Ucz się dla niej wyrzekać przyjemności życia. Daj choć drobną tylko ofiarę na
GÓRNY ŚLĄSK!

Odezwą do młodzieży polskiej z „Dziennika Poznańskiego”, nr 24 z 22 lutego 1921 roku, s. 1.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Grupa profesorów Uniwersytetu Poznańskiego. W działania na rzecz zorganizowania plebiscytu górnośląskiego zaangażowani byli m.in. prof. Kazimierz Tymieniecki, prof. Mikołaj Rudnicki, prof. Tadeusz Lehr-Spławiński, prof. Józef Kostrzewski. Poznań, rok 1929.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Akademicy poznańscy

...Młodzież akademicka i teraz staje jak jeden mąż, gotowa ponosić po raz drugi choćby najcięższe ofiary...

„Kurier Poznański”, nr 118 z 26 maja 1920 roku, s. 2.

Po wybuchu każdego z trzech Powstań Śląskich, powstańcze szeregi zasilała również młodzież szkolna i akademicka z Wielkopolski, kontynuując niejako chlubne tradycje powstaniowe swoich rówieśników z czasów zaborów (36).

„...Gdy ruszył się Poznań i bił Niemca, nieliczna tamtejsza młodzież akademicka bierze udział w walkach lokalnych, a następnie z powodzeniem zapełnia szeregi opróżnionych stanowisk administracji byłej dzielnicy pruskiej. Byli tam też i Górnoślązcy akademicy, którzy potem tak bardzo przyczynili się do rozwoju prac narodowych na Górnym Śląsku. Wiadomo że Niemcy jaknajbardziej utrudniali kształcenie się Polaków na Górnym Śląsku, to też na tych akademikach Polakach z Górnego Śląska, którzy potrafili zwycięsko zwalczać przeszkody stawiane im przez Niemców i skończywszy gdzieindziej wyższe studia, spoczął ciężar największych wysiłków w pracy narodowej, uświadamianiu ogółu społeczeństwa górnośląskiego...” (37).

36. W. Ryżewski, „Zaangażowanie Rzeczypospolitej w ruch powstańczy na Górnym Śląsku. Uwarunkowania i rezultaty”, [w:] „Materiały z sesji naukowej historyków powstań śląskich i plebiscytu (24 - 25 IV 1991 Bytom - G. św. Anny)”, red. A. Brożek, Bytom 1993, s. 97.

37. M. Mielżyński, „Wspomnienia i przyczynki do historii 3-go Powstania Górnośląskiego”, Mikołów 1931, s. 175-176.

Grupa studentów urlopowanych na Górnym Śląsku na potrzeby akcji plebiscytowej. Fotografia z książki M. Mielżyński, „Wspomnienia i przyczynki...”, s. 175.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Poznańska młodzież szkolna i akademicka - uczestnicy III Powstania Śląskiego (38):

1. Mieczysław Chmielewski (Wydział Prawa w Poznaniu) - zastępca szefa sztabu Grupy Operacyjnej "Wschód"
2. M. B. Chorzelski (Wydział Prawa w Poznaniu) - referent prasowy N. K. W. P.
3. N. Gąsior (Wydział Prawa w Poznaniu) - zastępca dowódcy grupy "Bogdan", Grupa Operacyjna "Północ"
4. Tadeusz Karczewski (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ"
5. N. Klejnot (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ"
6. Paweł Kopocz (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ", Grupa "Bogdan"
7. Adolf Korczyński (Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ"
8. Józef Korol (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Wschód"
9. N. Krieger (Wydział Lekarski w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ", Grupa "Bogdan"
10. T. Kulig - pseudonim "Bogdan" (Wydział Prawa w Poznaniu) - dowódca Grupy "Bogdan", Grupa Operacyjna "Północ"
11. Teodor Otręba (Wydział Lekarski w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ", Grupa "Bogdan"
12. Alojzy Piechaczek (Wydział Lekarski w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ", Grupa "Bogdan"
13. Tadeusz Szaliński (Wydział Prawa w Poznaniu) - szef łączności Grupy Operacyjnej "Wschód"
14. Stanisław Szkudlarz (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Północ"
15. Wiktor Urbanowicz (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Wschód"
16. Feliks Urbanowicz (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Wschód"
17. Józef Witczak (Wydział Prawa w Poznaniu) - sztab Grupy Operacyjnej "Wschód"
18. Jan Wyględa - pseudonim "Traugutt" (Wydział Prawa w Poznaniu) - szef sztabu Grupy Operacyjnej "Północ"
19. Antoni Wuka (Wydział Prawa w Poznaniu) - Grupa Operacyjna "Wschód"
20. Michał Zakrzewski-Wyskota - pseudonim "Wyskota" (Wydział Ekonomiczny w Poznaniu) - dowódca batalionu "Wyskota"

38. Spis na podstawie publikacji M. Mielżyński, „Wspomnienia i przyczynki...”, s. 199-202.

Plebiscyt górnośląski

...Ludu górnośląski! W Twoje ręce pracowite oddaną jest decyzja historycznej doniosłości. Czy słyszysz zbliżające się echa Zmartwychwstania Pańskiego? I ty masz odwalić kamień z grobu niewoli w tę Palmową Niedzielę!...

„Kurier Poznański”, nr 65 z 20 marca 1921 roku, s. 1.

Na mocy postanowień Traktatu Wersalskiego (art. 88), o przyszłości Górnego Śląska zdecydować mieli jego mieszkańcy poprzez głosowanie w plebiscycie (39). Termin wyznaczono na 20 marca 1921 roku. Obszar plebiscytowy obejmował ok. 10 800 km². Uprawnionymi do głosowania były osoby, które w dniu 1 stycznia 1921 roku ukończyły 20 lat, urodziły się i mieszkają lub mieszkają (emigranci) na obszarze plebiscytowym - łącznie 1 221 274 osoby. Powołane do życia komitety plebiscytowe, polski w Bytomiu i niemiecki w Katowicach, rozpoczęły wzmożoną kampanię informacyjno-propagandową wśród społeczeństwa Górnego Śląska oraz Polski i Niemiec. W akcję plebiscytową zaangażowała się mocno również Wielkopolska (40). Przygotowania do plebiscytu poczęły nabierać tempa od kwietnia 1920 roku. Działania koordynował Komitet Obrony Górnego Śląska w Poznaniu. W celu zaktywizowania społeczeństwa wielkopolskiego, którego uwagę przykuwały wydarzenia wojny polsko-bolszewickiej, przeprowadzono kampanię informacyjno-propagandową, organizując m.in. wiece, zebrania w towarzystwach, odczyty naukowo-popularyzatorskie i akademie. W prasie przedrukowywano odezwy i komunikaty (41). Przygotowywano spisy osób uprawnionych do głosowania. Prowadzono zbiórki pieniędzy oraz sprzedaje znaczka plebiscytowego „Śląsk nasz”. Organizowano koncerty, wystawy sztuki, festyny, zabawy, gry i loterie, a cały uzyskany dochód przeznaczano na plebiscyt oraz pomoc dla Górnoszlązaków. Niezwykle ważną rolę w akcji plebiscytowej odegrało środowisko akademickie i pracownicy Uniwersytetu Poznańskiego. Studenci uczestniczyli m.in. w pracy agitacyjnej na Górnym Śląsku, prowadzili kursy i szkolenia. Kadra naukowa uniwersytetu wspomagała kampanię informacyjno-propagandową przygotowując materiały propagandowe, publikacje naukowe oraz organizując odczyty i akademie (42). W Wielkopolsce, podobnie jak w innych częściach Polski, z nadzieją i niepokojem śledzono doniesienia prasowe. Mimo zbiorowego wysiłku całego społeczeństwa polskiego, wynik okazał się niekorzystny dla Polski. O powrocie Górnego Śląska do Macierzy zadecydował czyn zbrojny Powstańców Śląskich. Poprzez zaangażowanie w akcję plebiscytową, Wielkopolanie po raz kolejny zmanifestowali wolę zjednoczenia wszystkich dawnych ziem polskich.

39. Zob. „Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej...”, s. 158-167.

40. A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju...”, s. 64 i n.

41. Zob. D. Sula, „Pomoc Wielkopolski dla Górnego Śląska...”.

42. Zob. „Postęp”, nr 24 z 22 lutego 1921 roku, s. 2; „Dziennik Poznański”, nr 23 z 20 lutego 1921 roku, s. 4.

Polski plakat propagandowy z okresu plebiscytu górnośląskiego, wydrukowany przez Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha w Poznaniu. Rok 1921.

Biblioteka Narodowa w Warszawie

Komisja Plebiscytowa w Bytomiu. Sporządzanie list głosujących i kart do głosowania. Okres plebiscytu górnośląskiego. Bytom, rok 1921.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Plebiscyt górnośląski

...G. Śląsk wolą swej ludności zadecyduje o tem, czy będzie dalej znosił jarzmo niemieckie, Przytroczony jako obiekt wyzysku do ciężarem kłęski obarczonych Niemiec, czy też, spełniając tęsknoty odwieczne, splecie się w nierozzerwalną całość z prawowitą swoją Macierzą, z Polską zwycięsko torującą sobie drogę ku świetnej przyszłości...

„Kurier Poznański”, nr 65 z 20 marca 1921 roku, s. 1.

"...Wielka bitwa plebiscytowa stoczona! W historyczną niedzielę palmową 1921 roku Górny Śląsk zadecydował o swej przynależności państwowej. Od dni olbrzymich, rozstrzygających walk, czasu wielkiej wojny światowej nie było faktu, któregooby z takim napięciem cała Europa wyczekiwała, jak wczorajszy plebiscyt. A Polska? Czyż można się dziwić, że naród cały wsluchany był jak zaklęty w wieści z Górnego Śląska, że z gorączkową niecierpliwością chwycił każdą wiadomość o przebiegu plebiscytu? A wiadomości napływające w ciągu nocy były korzystne i pokrzepiające..." (43).

20 marca 1921 roku na Górnym Śląsku odbył się zapowiedziany plebiscyt. Początkowo pomyślne dla strony polskiej doniesienia o wynikach głosowania, w końcowym rozrachunku okazały się niekorzystne (40,3 % za Polską, 59,5 % za Niemcami). Mimo poniesionej porażki, społeczeństwo polskie poczęło wywierać nacisk na rząd, by poprzez akcję dyplomatyczną uzyskać zgodę Ententy na przyłączenie obszaru plebiscytowego, na którym ludność w większości opowiedziała się za Polską. Niekorzystny wynik plebiscytu przyczynił się do wzrostu napięcia społecznych i radykalizacji polskiej ludności Górnego Śląska. Wiadomość o projekcie Międzysojusznicy Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku, aby w większości przyznać obszar plebiscytowy Niemcom, stała się katalizatorem dla wybuchu III Powstania Śląskiego (44).

43. „Kurier Poznański”, nr 66 z 22 marca 1921 roku, s. 1.

44. Zob. „Encyklopedia Powstań Śląskich”, s. 397-400.

Grupa emigrantów polskich z Nadrenii biorących udział w plebiscycie na Górnym Śląsku. Rok 1921.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Wojciech Korfanty, Polski Komisarz Plebiscytowy na Górny Śląsk podczas pracy w swoim biurze. Bytom, rok 1921.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Posterunek francuski w Katowicach. Widoczny czołg francuski Renault FT-17 otoczony tłumem gapiów. Katowice, marzec 1921 roku.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

"Na Śląsku gore!"

...dla Polski zaś nie ma chwili do namysłu. Braciom Górnos Śląskim musimy przyjść z pomocą. Koalicja musi zrozumieć, że naród polski nie może się bawić w neutralność w tej chwili, w której krew ludu płynie na G. Śląsku...

„Kurier Poznański”, nr 190 z 20 sierpnia 1919 roku, s. 1.

Płynący z Górnego Śląska głos ponad milionowej społeczności polskiej, wyrażającej wolę ponownego złączenia z Macierzą, nie mógł być ignorowany przez rząd polski. Przez wzgląd na ówczesną sytuację międzynarodową oraz zagrożenie bolszewickie, miał jednak związane ręce (45). Formalnie unikano więc militarnego angażowania się w sprawę górnos Śląską, ograniczając się jedynie do działań dyplomatycznych. Jednocześnie rząd polski udzielał jednak powstańcom niejawną pomocą militarną (46). W tajemnicy wysyłano transporty broni, amunicji, umundurowania, sprzętu wojskowego i medycznego. Z różnych zakątków kraju napływali ochotnicy. Na Górny Śląsk kierowano doświadczonych w pracy konspiracyjnej oficerów Wojska Polskiego. Pełniąc funkcję doradców i instruktorów, prowadzili szkolenia i kursy z taktyki i walki bronią (47). Po wybuchu zaś powstania zasilali powstańcze szereg i obejmowali na różnym szczeblu dowodzenie. Wykorzystując jako przykrywkę legalnie działające organizacje (m.in. Centrala Wychowania Fizycznego), rozbudowywano konspiracyjne struktury wojskowe. Wszystkie te działania, służące wzmocnieniu górnos Śląskiego ruchu powstańczego, przetożyły się w efekcie na wynik końcowy, jakim było przyłączenie części Górnego Śląska do niepodległej Polski. Znaczącą rolę odegrała tutaj również Wielkopolska. Przyjmuje się, że w trzech Powstaniach Śląskich mogło uczestniczyć łącznie ok. 6 000 Wielkopolan (48). Powstańcze szeregi na Górnym Śląsku zasilili wojskowi (Powstańcy Wielkopolscy), działacze narodowi, lekarze, prawnicy, nauczyciele oraz uczniowie i studenci. Naturalnie, tak jak w przypadku innych dzielnic polskich, napływ ochotników z Wielkopolski uzależniony był od rozwoju wydarzeń wewnątrz kraju oraz na arenie międzynarodowej. Pomoc militarna okazana w przededniu oraz podczas III Powstania Śląskiego była niewspółmiernie większa niż w przypadku dwóch poprzednich zrywów (49). Również rolę jaką odegrali wówczas Wielkopolanie była bardziej znacząca. W przededniu powstania dokonano reorganizacji struktur górnos Śląskiego ruchu powstańczego poprzez utworzenie Dowództwa Obrony Plebiscytu oraz przekazanie kierownictwa wojskowego generałowi Kazimierzowi Raszewskiemu (50). Z Dowództwa Okręgu Generalnego Poznań skierowano na Górny Śląsk grupę kilkudziesięciu oficerów, wśród nich m.in. Mieczysława Palucha oraz Pawła Cymśa.

Sztab 2. Batalionu i 8. Kompania 1. Pułku Strzelców Bytomskich, sformowanego w części z górnos Śląskich ochotników. Pułk okresowo podlegał Dowództwu Głównemu w Poznaniu. Rudniki, 23 czerwca 1919 roku.

Wielkopolskie Muzeum Niepodległości

Generał Kazimierz Raszewski, dowódca Okręgu Korpusu Nr. VII w Poznaniu. Pod koniec 1920 roku został oddelegowany do koordynowania akcji wojskowej obrony plebiscytu górnos Śląskiego. Lata 1920-1925.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Mieczysław Paluch. W okresie plebiscytu górnos Śląskiego kierował Centralą Wychowania Fizycznego (CWF), zakonspirowaną organizacją, kontynuującą zadania Polskiego Organizacji Wojskowej Górnego Śląska.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

45. Zob. W. Ryżewski, „Zaangażowanie Rzeczypospolitej w ruch powstańczy...”, s. 87 i n.

46. Tamże, s. 86-87.

47. Tamże, s. 93.

48. M. Rezler, „Powstanie Wielkopolskie...”, s. 277; A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju...”, s. 74, przyp. 70.

49. Zob. W. Ryżewski, „Zaangażowanie Rzeczypospolitej w ruch powstańczy...”, s. 92 i n.

50. Tamże, s. 93 i 94.

"Na Śląsku gore!"

...Z karabinami ukrywanymi w czasie niewoli, z bronią pozostałą z dwóch poprzednich powstań, zerwaliśmy się na mój rozkaz, dzisiaj, z zaskoczeniem obsadziliście szereg gmin i miast, gotowi jesteście bronić swej ziemi do ostatniej kropli krwi...

M. Mielżyński, „Wspomnienia i przyczynki...”, s. 79.

Maciej Mielżyński (pseudonim "Nowina-Doliwa"), hrabia, ziemianin z Wielkopolski, podpułkownik Wojska Polskiego, naczelny dowódca III Powstania Śląskiego. 1921 rok.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Grupa Powstańców Śląskich, sztab Grupy "Północ". Dowódcą grupy był kapitan Alojzy Nowak (pseudonim "Neugebauer"), Powstańiec Wielkopolski i oficer wojsk wielkopolskich. Okres III Powstania Śląskiego. 1921 rok.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

"Powstańcy Górnego Śląska! Grozi nam niesłychana krzywda. Wbrew traktatowi wersalskiemu, wbrew wynikom głosowania, okręg przemysłowy, polskie powiaty mają być znowu poddane pod jarzmo pruskie. Równocześnie niemieccy przemysłowcy naradzają się nad tem, jak po przyłączeniu tych części do Niemiec usunąć z nich robotnika polskiego z kopalń i hut, a zastąpić go obcym. Powstańcy! Na zdradę ziemi, na dalszą niewolę, na germanizację, na odłączenie od wolnej Polski, na wyrzucenie nas z warsztatów pracy pozwolić nie możemy! Jeżeli spokojne przeprowadzenie, pomimo terroru niemieckiego, głosowania, nie wystarczyło do udowodnienia wobec świata naszych praw, przeto musi je poprzeć siłą. Z karabinami ukrywanymi w czasie niewoli, z bronią pozostałą z dwóch poprzednich powstań, zerwaliśmy się na mój rozkaz, dzisiaj, z zaskoczeniem obsadziliście szereg gmin i miast, gotowi jesteście bronić swej ziemi do ostatniej kropli krwi. Rozkazuję rozbrajać z całą energią bandy sztrostruplerów niemieckich. Wobec spokojnie zachowującej się ludności niemieckiej okazać znaną, w całym świecie, polską tolerancję. Wszelki rabunek zakazany jest pod karą śmierci. Wobec władz koalicyjnych zachować bezwzględną lojalność i nie dać się porwać pod żadnym warunkiem do zatargu z niemi. Przez nasze ręce musi lud górnośląski uzyskać te części naszej świętej ziemi, które nam się należą. W tej myśli walczymy! Zwycięstwo pewne!" - Odezwa Naczelnego Dowódcy III Powstania Śląskiego Macieja Mielżyńskiego (pseudonim "Nowina-Doliwa") do powstańców z dnia 3 maja 1921 roku (51).

51. M. Mielżyński, „Wspomnienia i przyczynki...”, s. 79-80.

Kazimierz Jasnoch (pseudonim "Pomorski") artysta malarz, Powstańiec Wielkopolski i Śląski. Podczas III Powstania dowódca łączności Naczelnej Komendy Wojsk Powstańczych. Lata 30 XX w.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Wojciech Korfanty Polski Komisarz Plebiscytowy na Górny Śląsk i dyktator III Powstania Śląskiego. Rok 1925.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

"Na Śląsku gore!"

...Od wczoraj na Górnym Śląsku toczą się walki. Powstańcy obrócili przeciw bojówkom niemieckim broń, którą te ostatnie gromadziły, aby wywołać rozruchy wśród Niemców, a której ogromne zapasy coraz częściej odkrywało wojsko koalicyjne w ostatnich dniach. Część powiatów plebiscytowych znajduje się już w rękę polskiem...

„Dziennik Poznański”, nr 84 z 5 maja 1921 roku, s. 1.

Grupa Powstańców Śląskich. Z tyłu w samochodzie (obok oficera w niemieckim mundurze) siedzi dr Ignacy Nowak, lekarz z Wielkopolski, szef sanitarny Grupy "Środek". Okres III Powstania Śląskiego, 1921 rok.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Bronisław Sikorski (pseudonim "Cietrzew"). Powstaniec Wielkopolski, podpułkownik wojsk wielkopolskich. W czasie III Powstania Śląskiego dowodził Grupą "Południe".

Wielkopolskie Muzeum Niepodległości

Po wybuchu III Powstania Śląskiego wielu z obecnych na miejscu oficerów wielkopolskich objęło dowodzenie nad powstańczymi oddziałami. Funkcję naczelnego wodza sprawowali kolejno, podpułkownik Ignacy Mielżyński ("Nowina-Doliwa") oraz podpułkownik Kazimierz Zenkteller ("Warwas"). W powstańczym sztabie głównym dowódcą łączności był Kazimierz Jasnoch ("Pomorski"). Grupą "Północ" dowodził kapitan Alojzy Nowak ("Neugebauer"), Grupą "Południe" podpułkownik Bronisław Sikorski ("Cietrzew"). Funkcję zastępcy szefa Grupy "Wschód" pełnił z kolei poznański adwokat, Mieczysław Chmielewski ("Grzymała"). W oddziałach taktycznych służyli m.in. kapitan Paweł Cymś, kapitan Krzysztof Konwerski, major Leonard Krukowski, porucznik Mieczysław Szrejbrowski, czy kapitan Franciszek Rataj. Wielkopolski personel medyczny, a zwłaszcza lekarze, jak dr Ignacy Nowak, czy dr Kazimierz Kujawski, wspomagali organizację zaplecza medycznego dla walczących (52). Udzielone przez Wielkopolskę wsparcie materiałowe i ludzkie, przyczyniło się do włączenia części Górnego Śląska do Polski. Uczestnictwo Wielkopolan w każdym z trzech Powstań Śląskich stanowiło kolejny wyraz silnych ponad dzielnicowych więzów.

Powstańcy Śląscy na pozycji nad Olzą, 23 maja 1921 roku w bitwie pod Olzą, dowodzeni przez podpułkownika Bronisława Sikorskiego powstańcy zdołali odeprzeć niemiecki atak w kierunku Wodzisławia Śląskiego. Wydarzenie to było jednym z kluczowych starć zbrojnych III Powstania Śląskiego. 1921 rok.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

52. M. Rezler, „Powstanie Wielkopolskie...”, s. 276; A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju...”, s. 71-72; W. Ryżewski, „Zaangażowanie Rzeczypospolitej w ruch powstańczy...”, s. 92 i n.

"Na Śląsku gore!"

...Teren górnośląski aż do t.zw. linii Korfantego znajduje się w rękach powstańców, wspomaganych przez całą ludność polską...

„Dziennik Poznański”, nr 86 z 8 maja 1921 roku, s. 1.

Dr Ignacy Nowak, porucznik-lekarz wojsk wielkopolskich. Działacz niepodległościowy. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, w walkach w obronie Lwowa oraz w II i III Powstaniu Śląskim (jako szef sanitarny Grupy "Środek"). Okres międzywojenny.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Powstańcy pociąg sanitarny nr 3. Wśród personelu widoczny dr Kazimierz Kujawski (w środku, w okularach), porucznik-lekarz wojsk wielkopolskich. W czasie III Powstania Śląskiego szef sanitarny Grupy "Północ". Okres III Powstania Śląskiego, Rok 1921.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Ze wspomnień dr Ignacego Nowaka, Powstańca Wielkopolskiego i Śląskiego. Podczas III Powstania Śląskiego pełnił funkcję szefa sanitarnego Grupy "Wschód":

"...Zdobycie Kędzierzyna dużo kosztowało krwi, bo do samych Sławęcic zwieziono 12-tu zabitych i około 60-ciu rannych. Między innymi przywieziono młodego 19-to letniego powstańca z ciężkim postrzałem, w stanie beznadziejnym. Otrzymał zastrzyk morfiny, kieliszek czerwonego wina i zasnął. Przychodzę nad ranem do niego i siadam przy łóżku. Przebudził się: 'Muterko kochana, pewnie cię już nie zobaczę'. 'Zobaczysz muterkę, - mówię - bo już posłano telegram, żeś ranny i matka przyjedzie'. 'A Kędzierzyn? - pyta, Kędzierzyn? - Kędzierzyn zdobyty - mówię. Zdobyty? to dadzą, panie doktor, cygareta'. Zapalił, pociągnął kilka razy i wyszeptawszy: 'zdobyty' skończył..." (53).

53. „O wolność Śląska. W dziesięciolecie III. Powstania 1921 2/3 V. 1931”, wydane przez Komitet Uroczystości, Katowice 1931, s. 57.

Grupa Powstańców Śląskich podczas mszy polowej. Na pierwszym planie widoczne ciężkie karabiny maszynowe MG 08 na podstawie saneczkowej i lekki karabin maszynowy MG 08/15. W tle samochód pancerny noszący nazwę "Górny Śląsk-Alzacja". Niemiecki ciężki samochód pancerny Ehrhardt E-V/4, zdobyty został 7 lutego 1919 roku przez Powstańców Wielkopolskich pod Budzaniem. Na cześć jednego z dowódców otrzymał nazwę "Pułkownik Grudzielski". Po wybuchu III Powstania Śląskiego został przekazany Powstańcom Śląskim i przemianowany na "Górny Śląsk - Alzacja". Przydzielony został początkowo do Grupy "Wschód", a następnie Grupy "Środek". Okres III Powstania Śląskiego, 1921 rok.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

19 / 20 / 21

Wielkopole w Powstaniach Śląskich

Muzeum Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, oddział Wielkopolskiego Muzeum
Niepodległości

Projekt graficzny: Jan Gruszka
Korekta: Piotr Kotecki

Fotografia na stronie tytułowej: Grupa Powstańców Śląskich uzbrojona w niemieckie
karabiny Mauser 98 oraz pistolety Mauser C96. Okres I Powstania Śląskiego, 1919 rok
- fotografia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Fotografia na stronie końcowej: Pomnik poległych Powstańców Śląskich w Bogucicach
(dzielnica Katowic). Katowice, rok 1937
- fotografia ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego.

W publikacji wykorzystano materiały ze zbiorów Wielkopolskiego Muzeum Niepodległości
oraz Biblioteki Narodowej w Warszawie i Narodowego Archiwum Cyfrowego
(udostępnionych w domenie publicznej)

Opracowanie tekstowe na podstawie:

- M. Rezler, „Powstanie Wielkopolskie. Spojrzenie po 90 latach”, Poznań 2008
- A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwoleńczego na Śląsku w latach 1918-1921”, „Przegląd Zachodni”, 1971, nr 3/4
- S. Cianciara, „Co da Polsce Górny Śląsk”, Łódź 1920
- „Przemysł górniczo-hutniczy Polskiego Górnego Śląska”, Katowice 1922
- M. W. Wanatowicz, „Górny Śląsk – jego miejsce w Drugiej Rzeczypospolitej”, „Niepodległość i Pamięć”, 1997, R. 4, nr 2
- S. Szpotański, „Sprawa Górnego Śląska na konferencji pokojowej w Paryżu”, Warszawa 1922; „Akty i dokumenty dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918-1919. Cz. 2 Granica polsko-niemiecka”, Paryż 1925
- J. Przybyła, „Walka o Górny Śląsk. Od powstania do plebiscytu, szkice i obrazki”, Mikołów 1920
- K. Ligoń, „Górny Śląsk. Historia, zaludnienie, język, obyczaje, stroje, stosunki kościelne i bogactwa na G. Śl.”, Bytom-Warszawa 1920
- Z. Dybczyński, „Górny Śląsk z Polską. Odpowiedź na oszczerczą i kłamliwą agitację pruską”, Katowice 1919
- [Broszura] „Jest Górny Śląsk polski? Ludność polska Górnego Śląska według liczenia ludności z roku 1910 i wyborów do parlamentu z roku 1912. Odpowiedź na statystyczne zestawienie, wydane przez 'Reichsverband Ostschutz', Z strony polskiej”, 1919
- T. Dybczyński, „Śląsk Górny”, Warszawa 1921
- Z. Denter, „Śląsk Górny (teren plebiscytowy). Rys historyczno-ekonomiczny”, Warszawa 1922
- W. Wojczyński, „Walka o Górny Śląsk w przededniu rozstrzygnięcia”, Warszawa 1921
- I. Kosiński, „Znaczenie Górnego Śląska dla rolnictwa polskiego”, Warszawa 1922
- „Encyklopedia Powstań Śląskich”, red. F. Hawranek, Opole 1982
- „Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu, w grudniu 1918”, Poznań 1918
- A. Czubiński, „Rola Wielkopolski i Poznania w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwoleńczego w zaborze pruskim oraz w kształtowaniu zachodnich i północnych granic odrodzonego państwa polskiego (1918-1921)”, „Przegląd Zachodni”, 1974, nr 5/6
- A. Czubiński, „Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu narodowowyzwoleńczego na Śląsku w latach 1918-1921”, „Przegląd Zachodni”, 1971, nr 3/4
- A. Targ, „Związki Śląska z Wielkopolską na przełomie XIX i XX wieku”, Opole 1967
- A. Wolff, „Społeczeństwo Wielkopolski wobec spraw Górnego Śląska w okresie międzywojennym”, „Przegląd Zachodni”, 1968, nr 2
- „Działalność Komitetu Obrony Śląska w Poznaniu”, „Strażnica Zachodnia”, 1922, nr 3
- D. Sula, „Pomoc Wielkopolski dla Górnego Śląska w latach 1919-1921 w świetle prasy regionalnej”, [w:] „Górny Śląsk i Wielkopolska w XIX i pierwszej połowie XX wieku. Wybrane aspekty z dziejów polityki i edukacji”, pod red. J. Durka, Poznań 2012
- W. Ryżewski, „Zaangażowanie Rzeczypospolitej w ruch powstańczy na Górnym Śląsku. Uwarunkowania i rezultaty”, [w:] „Materiały z sesji naukowej historyków powstań śląskich i plebiscytu (24 - 25 IV 1991 Bytom - G. św. Anny)”, red. A. Brożek, Bytom 1993
- „O wolność Śląska. W dziesięciolecie III. Powstania 1921 2/3 V. 1931”, wydane przez Komitet Uroczystości, Katowice 1931
- M. Mielżyński, „Wspomnienia i przyczynki do historii 3-go Powstania Górnos Śląskiego”, Mikołów 1931

Poznań
2021